

## РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 371.2:37.018.5:615

А. А. Бесєдіна

Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка

### МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

*У статті висвітлено питання методологічних засад здоров'яспрямованої діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю. Встановлено основні теоретичні підходи, що покладені в основу вивчення даної проблеми: компетентнісний, особистісно орієнтований, холістичний. Сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що акцентується увага на результаті освіти, який залежить від здоров'яспрямованої діяльності учнів. Особистісно орієнтований підхід забезпечує створення нових механізмів і технологій здоров'яспрямованої діяльності. Застосування холістичного підходу відповідає впорядкуванню здоров'яспрямованої діяльності в цілісну педагогічну систему.*

**Ключові слова:** методологічні засади, компетентність, особистісно орієнтований підхід, холістичний підхід, збереження і зміцнення здоров'я, формування ціннісного ставлення до здоров'я, здоров'яспрямована діяльність, школи сприяння здоров'ю, Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю.

**Постановка проблеми.** Методологія в загальнонауковому розумінні розглядається як система принципів наукового дослідження, сукупність методів дослідження й обробки даних; вчення про принципи, форми і спориби науково-дослідної діяльності. У структурі методологічного підходу як цілісного явища А. Петров виділяє два рівні: концептуально-теоретичний, що включає базові, початкові концептуальні положення, ідеї і принципи, які становлять гносеологічну основу діяльності, що здійснюється з позиції та в межах цього підходу, є ядром її змісту та процесуально-діяльнісний, що забезпечує вироблення і застосування в процесі такої діяльності доцільних, адекватних її концептуально-орієнтованому змісту способів і форм реалізації [5, 54].

Проаналізуємо визначені рівні згідно з метою нашого дослідження. До концептуально-теоретичного рівня ми включаємо концептуальні підходи і принципи здоров'яспрямованої діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю (ЄМШСЗ), а до процесуально-діялісного – методи й форми їх реалізації.

**Аналіз актуальних досліджень.** Аналіз сучасних досліджень як зарубіжних Г. Бейс, М. Баргер, Б. Дженсен, І. Юнг, П. Паулюс, Д. Ріввет, В. Сімовська, Б. Войнаровська, так і вітчизняних І. Бега, Т. Бойченко, В. Горащука, О. Єжової, М. Лук'янченка, В. Оржеховської, О. Пехоти, О. Савченко, В. Сухомлинського та ін. науковців щодо здоров'яспрямованої діяльності ЄМШСЗ, дозволив нам виділити основні теоретичні підходи, покладені в основу вивчення даної проблеми: компетентнісний, особистісно орієнтований, холістичний.

**Метою статті** є визначення методологічних засад діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю країн Східної Європи.

Серед **методів дослідження** викремлюємо теоретичний аналіз досліджуваної літератури, систематизацію й узальнення, теоретичний пошук.

**Виклад основного матеріалу.** З позиції зарубіжних науковців В. Барнекова, Г. Бейза, П. Паулюса, Д. Рівета, І. Юнга визначено, що провідну роль у діяльності ЄМШСЗ відіграє компетентнісний підхід, використання якого передбачає спрямування зусиль викладачів у навчально-виховній роботі на формування здоров'язбережувальної компетентності [12; 13, 33].

Англійський учений Дж. Равен дає таке визначення: «Компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в певній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії» [8]. Так, А. Хуторський під компетентністю розуміє «готовність учня використовувати засвоєні знання, уміння й навички, а також способи його діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань» [10, 61]. На думку Г. Селевка, компетентність це – «...інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності» [9, 139].

Поділяємо думку О. Пометун, що компетентність є багатофакторною якістю особистості. Вона припускає не лише наявність певного обсягу знань, умінь, навичок, досвіду та особистих якостей, які є дуже важливими чинниками для досягнення високих результатів у професійній діяльності, а й ціннісних орієнтацій фахівця, усвідомлення ним свого місця в суспільстві і розуміння світу навколо нього, відповідного стилю взаємодії з іншими людьми, загальної культури особистості, а також здібностей та можливостей до постійного вдосконалення власного творчого потенціалу [6, 73].

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти поняття «компетентність», «компетентнісний підхід» тлумачаться як: компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності [7].

Отже, під компетентністю ми розуміємо якість особистості, яка визначає готовність до професійної діяльності; а компетентнісний підхід, як зазначає О. Пометун, акцентує увагу на готовності учня використовувати отримані знання для розв'язання проблем, що виникають у реальному житті [6, 73]. Слушною є думка Д. Іванова, що «компетентнісний підхід – це

один із тих підходів, у якому відбувається спроба внести особистісний смисл у освітній процес» [4, 8].

Сутність компетентнісного підходу в діяльності ЄМШСЗ полягає в тому, що акцентується увага на результаті освіти, який залежить від здоров'яспрямованої діяльності учнів. Компетентний випускник, на думку автора, – це життєво компетентна молода людина, яка володіє життєвими компетенціями, потрібними для успішного самостійного вирішення життєвих завдань, з якими вона зустрічатиметься (або вже зустрічається) в різних сферах власної життєдіяльності (виробництво, політика, життя громади, освіта, сімейне життя, мистецтво та дозвілля, релігія тощо). Компетентний випускник спроможний зберегти, розкрити, розвинути та конструктивно реалізувати свій життєвий і життєтворчий потенціал в умовах складних вимог і ризиків, які висуває перед ним сьогодення [3, 15]. Така характеристика має сформуватись у процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Отже, підготовка компетентного випускника школи сприяння здоров'ю – це реалізація високої гуманістичної місії освіти. Адже, у школах сприяння здоров'ю розвивається та примножується здоров'яспрямована діяльність особистості, її життєва компетентність, становлення індивідуально-особистісної життєтворчості учня. Нині компетентнісний підхід, на думку науковців О. Єжової, О. Савченко, Г. Селевко, О. Пометуна, А. Хуторського, В. Ягупова та ін., можна вважати провідним у здоров'яспрямованій діяльності різних навчальних закладів.

За останні роки особистісно орієнтований підхід набуває все більшої популярності, у результаті чого відбувається розвиток природних особливостей (здоров'я, чуття, мислення, активності), соціальних (бути громадянином, сім'янином, трудівником) та культурних (свободи, гуманності, духовності, творчості) цінностей. Сучасне бачення цього підходу визначалось у вітчизняних дослідженнях В. Сухомлинського, І. Беха, О. Пехоти, О. Савченко та ін.

Цілком поділяємо думку І. Беха, який визначає, що «особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети» [1, 29]. Цей підхід, на думку автора, по-перше, є одиницею особистісного розвитку суб'єкта, який формує його вчинки, що мотивується певною морально-духовною цінністю. Тому лише за цього підходу можливо без будь-яких застережень говорити про духовно-практичне освоєння суб'єктом світу, про його морально-духовну практику стосовно світу людей і світу речей. По-друге, даний підхід забезпечує морально-духовний розвиток суб'єкта, а не його пристосування до умов оточуючого середовища. По-третє, особистісно-орієнтований підхід до виховання, ґрунтуючись на механізмах свідомості й самосвідомості, призводить до виховання вищих сенсів життя людини і практичної орієнтації на них у своїй життєдіяльності [1].

Необхідність розробки проблеми особистісно орієнтованого підходу детермінується змінами при розбудові шкіл сприяння здоров'ю, сучасними досягненнями психолого-педагогічної і методичної науки та досвідом роботи вчителів-новаторів, здобутками використання диференціації та індивідуалізації в навчально-виховному процесі, недостатнім рівнем здоров'я та фізичної підготовки учнів тощо. На нашу думку, особистісно орієнтований підхід у розвитку шкіл сприяння здоров'ю забезпечує створення нових механізмів і технологій здоров'яспрямованої діяльності та ґрунтується на принципах справедливості й поваги до особистості, самостійності, індивідуальності. Основне завдання цього підходу – надати допомогу учневі у визначенні свого ставлення до самого себе, інших людей, навколишнього світу, своєї діяльності. У результаті особистісно орієнтованого навчання розкривається творчий потенціал кожного учня. При цьому спільна діяльність з батьками змінюватиме та формуватиме сприятливе здоров'язбережувальне середовище.

На сьогоднішній день школа сприяння здоров'ю у європейських країнах є важливим соціальним інститутом, який може взяти на себе захист прав кожного учня та сформувати здоров'язбережувальне, здоров'язміцнююче середовище, яке забезпечило б повноцінний здоровий особистісний розвиток за умови максимального росту індивідуальних можливостей особистості.

Для реалізації вище сказаного в практичній діяльності вчителів необхідно: сприяти зацікавленості кожного учня в роботі за допомогою чітко, зрозуміло та доступно сформульованої мотиваційної установки; використовувати різноманітні форми та методи організації навчальної діяльності, орієнтовані на індивідуальні особливості учня; стимулювати учнів до висловлювання думок, використання різних способів розв'язання ситуативних завдань без страху помилитися чи отримати неправильну відповідь; створювати на уроці такі педагогічні ситуації, які дають можливість кожному учневі проявити ініціативу, самостійність, що спонукають до самопізнання й самоактивності; підтримувати прагнення учня знаходити власний спосіб роботи, аналізувати й оцінювати роботу інших; використовувати різноманітні напрями здоров'язбережувальної діяльності.

Отже, одним із важливих принципів, покладених в основу здоров'яспрямованої діяльності ЄМШСЗ є особистісно орієнтований підхід, який висуває у центр виховної системи особистість, зосереджуючи увагу на необхідності створення комфортних, безконфліктних і безпечних умов для розвитку, реалізації природних потенціалів. Особистість при цьому є не тільки об'єктом виховання, але й пріоритетним суб'єктом, є метою виховної системи, а не засобом досягнення мети [12, 66]. Метою особистісно орієнтованого підходу ЄМШСЗ є розвиток особистості учня як суб'єкта діяльності і соціальних стосунків, яке забезпечує право на свободу вибору

ціннісної позиції, на ціннісне ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих при подоланні дисгармонії в поведінці, спілкуванні, діяльності.

У працях сучасних науковців (Г. Бейса, Т. Бережної, Т. Бойченко, В. Горащука, О. Єжової, В. Оржеховської, П. Паулюса, В. Сімовської, О. Шиян) проблема здорового способу життя розглядається цілісно. Як зазначає Т. Бойченко [2], холістичний підхід підкреслює цілісність здоров'я та взаємозв'язок і взаємозумовленість усіх його складових – фізичної, психічної, соціальної та духовної. За його допомогою усвідомлюється рівноправність усіх цих складових за умов рівноваги та їх ієрархізація при порушенні рівноваги в організмі людини й можливість саморегуляції як властивості живої системи. Тому, для нашого дослідження цілісний або холістичний підхід щодо вирішення проблеми здоров'я визначаємо в якості методологічного підґрунтя.

В аналізі зарубіжної літератури щодо діяльності ЄМШСЗ ми зустрічаємо цей підхід як «whole school approach to health» (загальноосвітній підхід), який включає спільний підхід до оздоровчої освіти в межах навчальних програм, прийняття власного погляду учнів на здоров'я, розвиток стратегії школи сприяння здоров'я, розвиток фізичного й соціального середовища життєдіяльності учнів у школі, розвиток життєвих компетенцій, створення ефективних зв'язків із сім'єю та громадянськістю, створення ефективної й дієвої медичної служби [12, 10; 14].

Концепція проекту ЄМШСЗ передбачає «холістичний» – всебічний, цілісний підхід до вирішення проблеми здоров'я всього колективу навчального закладу та пропаганду здорового способу життя як у стінах закладу освіти, так і поза його межами. Цей підхід розглядає людину як «ціле» і «частину цілого», слушно зауважує О. Шиян. На цю цілісність накладаються чотири взаємопов'язані виміри (аспекти здоров'я) [11, 105]. Згідно з положенням проекту ЄМШСЗ, сприяння здоров'ю має стати пріоритетним напрямом і центральним елементом усієї діяльності закладу, що здійснюються працівниками охорони здоров'я разом з освітянами.

Холістична модель здоров'я, запропонована ЮНЕСКО, визначає взаємозв'язок і взаємовплив таких складових, як індивідуальне здоров'я, громадське здоров'я та їх взаємозв'язок і вплив на природне середовище. Індивідуальне здоров'я визначається способом життя і поведінки особистості, і втілює в себе фізичний, інтелектуальний, соціальний, емоційний та етичний розвиток, такі самі складові має і громадське здоров'я. Індивідуальне здоров'я та громадське здоров'я розглядається на місцевому, національному і глобальному рівнях. На місцевому – залежить від особистісного способу життя; на національному – від культурних норм і традицій громади, нації; на глобальному – від глобальних екологічних змін, які суттєво впливають на здоров'я та здоров'яспрямовану діяльність населення різних народів [15].

Отже, школа сприяння здоров'ю реалізує холістичний підхід здоров'яспрямованої діяльності, благополуччя та розвитку соціального потенціалу учнів, а також учителів та шкільного персоналу. І, тільки тоді ефективність роботи покращиться, коли всі учасники навчально-виховного процесу працюватимуть на очікуваний результат, коли простежуватиметься системність у роботі педагогічного колективу. Застосування цього підходу відповідає впорядкуванню здоров'яспрямованої діяльності в цілісну педагогічну систему.

**Висновки.** Таким чином, аналіз сучасних досліджень здоров'яспрямованої діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю дозволив нам виділити та схарактеризувати основні теоретичні підходи до даної проблеми, зокрема: компетентнісний, особистісно орієнтований і холістичний.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-мет. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бойченко Т. Засади принципи неперервної валеологічної освіти в Україні / Т. Бойченко // Формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі розвитку життєвих навичок : збірник резюме доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції за участі представників міжнародних організацій / укладач Т. Є. Бойченко. – К., 2010. – 24 с.
3. Єрмаков І. Г. Життєтворче моделювання та моделі компетентного випускника 12-річної школи / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков // Моделі компетентного випускника 12-річної школи: сутність, пріоритети, пошуки відповідей на виклики ХХІ століття : матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції, 16–17 травня 2007 року. – Донецьк : Донецький облППО, 2007. – 584 с.
4. Иванов Д. О. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий : учеб.-метод. пособие / Д. О. Иванов, К. Г. Митрофанов, О. В. Соколов ; под ред. Е. Н. Обухова. – М. : АПК и ПРО, 2003. – 101 с.
5. Петров А. Основные концепты компетентного подхода как методологической категории / А. Петров // Alma mater. – 2005. – № 2. – С. 54–58.
6. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (Державний стандарт, розд.1) [Електронний ресурс]. – Київ, 2011. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.31688.0>.
8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.
9. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.

11. Шиян О. І. Державна освітня політика з питань здорового способу життя молоді : монографія / О. І. Шиян. – Л., 2010. – 296 с.
12. Better schools through health: learning from practice. Case studies of practice presented during the third European Conference on Health Promoting Schools / [Goof Buijs, Aldona Jociutė, Peter Paulus and Venka Simovska]. – Vilnius, Lithuania : Kriventa, 2009. – 119 p.
13. Burgher M. S. The European Network of Health Promoting Schools the alliance of education and Health / Mary Stewart Burgher, Vivian Barnekow Rasmussen, David Rivvet. – Copenhagen, 1999. – 18 p.
14. Health-promoting schools: a resource for developing indicators / [Vivian Barnekow, Goof Buijs, Stephen Clift et al]. – IPC, 2006. – 230 p.
15. UNESCO. Teaching and Learning for a Sustainable Future. Health education [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/html>.

### РЕЗЮМЕ

**Беседина А. А.** Методологические основы деятельности европейской сети школ содействия здоровью.

*В статье освещены вопросы методологических основ здоровьесозидательной деятельности Европейской сети школ содействия здоровью. Установлены основные теоретические подходы, которые лежат в основе изучения данной проблемы: компетентностный, личностно-ориентированный, холистический. Сущность компетентностного подхода заключается в том, что акцентируется внимание на результате образования, который зависит от здоровьесозидательной деятельности учащихся. Личностно-ориентированный подход обеспечивает создание новых механизмов и технологий здоровьесозидательной деятельности. Применение холистического подхода соответствует благоустройству здоровьесозидательной деятельности в целостную педагогическую систему.*

**Ключевые слова:** методологические основы, компетентность, личностно-ориентированный подход, холистический подход, сохранение и укрепление здоровья, формирования ценностного отношения к здоровью, здоровьесозидательная деятельность, школы содействия здоровью, Европейская сеть школ содействия здоровью.

### SUMMARY

**Besedina A.** The methodological foundations of the activity of european network of health promoting schools.

*It is known that human health depends on many factors: heredity, socio-economic and environmental factors, health system. According to the World Health Organization, it is only 10 % due to the last factor; 20 % – due to genetic factors; 20 % – determined by environmental conditions and almost 50 % – the conditions and way of life. Thus, it is clear that the formation and preservation of health depends on the person's lifestyle, values attitudes towards health; harmonization of his inner world with the environment.*

*Researchers all over the world have long concluded that the main direction towards health is formation of healthy way of life, from early childhood. Hence the invaluable role of education in solving planetary problems preservation of human health is vivid. In this way, the school can teach children to form a valuable attitude to health, to make level and quality of life higher. Most effectively it can be done in health promoting schools. We consider that the use of positive European experience of the national health promoting schools improves their work. In order to improve public health in Ukraine by appropriate action, namely:*

*participation in the international project «European Network of Health Promoting Schools» (European Network of Health Promoting Schools) (ENHPS).*

*Current issues of health sustaining activities in health promoting schools are the question of study of T. Berezhna, T. Boichenko, G. Danilenko, O. Yezhova, S. Kirilenko, V. Movchanyuka, V. Orzhehovskoyi, A. Pylypenko, I. Potashnyuk, W. Shapovalova and others.*

*The article covers methodological foundations of health promotion activities of the European Network of Health Promoting Schools. The basic theoretical approaches that underpin the study of this problem: competence, personality-oriented, holistic are characterized. The essence of the competence-based approach is that it focuses on the health promotion activities of the students. The personality-oriented approach ensures the creation of new mechanisms and technologies of health promotion activities. Applying a holistic approach to education corresponds ordering health promotion activities of a coherent educational system.*

**Key words:** *methodological foundations, competence, personality-oriented approach, holistic approach, maintenance and strengthening of health, formation of value attitude to health, health promotion activities, health promoting schools, European Network of Health Promoting Schools.*

УДК 37.035:371.212.3(410)

**М. А. Бойченко**

*Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка*

### **ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У РОЗШИРЕНИХ ШКОЛАХ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ**

*У статті висвітлено особливості організації навчання обдарованих учнів у розширених школах Великобританії. Визначено, що розширені школи являють собою інноваційний тип навчальних закладів, що, поряд із освітніми, надають широкий спектр соціальних і здоров'язбережувальних послуг. На основі аналізу пропозиції послуг з'ясовано, що розширені школи найбільш повно задовольняють потреби обдарованих і талановитих школярів, оскільки надають можливості для всебічного розвитку особистості, що є надзвичайно важливим для художньо, технічно, спортивно обдарованих учнів, а також двічі виняткових – обдарованих учнів зі спеціальними освітніми потребами.*

**Ключові слова:** *обдаровані учні, розширена школа, освітні послуги, соціальні послуги, здоров'язбережувальні послуги, організація навчання, Велика Британія.*

**Постановка проблеми.** Якість освіти в сучасних умовах виступає пріоритетом освітньої політики уряду нашої держави, тому перед навчальними закладами постає проблема підвищення ефективності їх діяльності, вдосконалення навчально-виховного процесу, його спрямованість на задоволення потреб кожного учня. На наш погляд, на особливу увагу заслуговують обдаровані учні, оскільки саме від розвитку їх потенціалу залежить майбутнє нашої країни. Надзвичайно важливим у цьому контексті є вивчення і творче використання зарубіжного досвіду, зокрема, країн, що мають значні здобутки в цьому напрямі. Розширені школи Великобританії вже декілька десятиліть створюють умови для всебічного розвитку особистості шляхом інтеграції освітніх та соціальних послуг, приділяючи особливу увагу навчанню обдарованих і талановитих учнів.